

PAPER DETAILS

TITLE: SIYASAL PARTILER VE TIPOLOJILERİ ÜZERİNDEN TÜRKİYE'DE GENEL SEÇİMLERİN
DÖNEMSEL DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK NİTEL BİR ARASTIRMA

AUTHORS: Fatma OKUR ÇAKICI,Taylan Can DOĞANAY

PAGES: 605-630

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2694377>

SİYASAL PARTİLER VE TİPOLOJİLERİ ÜZERİNDEN TÜRKİYE’DE GENEL SEÇİMLERİN DÖNEMSEL DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Fatma OKUR ÇAKICI*
Taylan Can DOĞANAY**

ÖZ

Bu çalışma ortaya çıkış koşulları itibarıyla siyasi partiler ve tipolojileri arasındaki nedensel ilişkiyi konu edinmektedir. Tipolojilerine göre siyasi partilerin ortaya çıkış koşulları ve seçim dönemlerindeki konjonktürel gelişmeleri arasında benzerlik ve/veya farklılık değişimleri araştırmanın temel sorusudur. Böylece demokratik siyasal sistemlerin temel kurumları arasında yer alan siyasi partilerin tipolojik özelliklerinin seçimlerdeki sonuçlarla ilişkisi incelenmektedir. Araştırmanın birincil bulgusu Türkiye’de siyasi partilerin parlamento içerisinden ve olağan üstü koşullardan ortaya çıktığıdır. Olağan üstü koşulların siyasi partileri ideolojik bir çatı altında birleştirdiği ifade edilebilmektedir. Ancak çok sayıda genel seçimlerin gerçekleştirilmesi ve istikrarlı olmayan hükümetlerin kurulması diğer bir sorunsal olarak belirmektedir. Bu durum dikkate alındığında ise siyasi partilerin alternatif ideolojilerden ziyade ekarte edici seçim süreci yürüttüğü ve siyasi parti tipolojilerinin zaman içerisinde seçmen davranışları tarafından etkilendiği anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Siyasal Partiler, Genel Seçim, Parti Tipolojileri.

A QUALITATIVE RESEARCH ON THE PERIODICAL EVALUATION OF GENERAL ELECTIONS IN TURKEY THROUGH POLITICAL PARTIES AND THEIR TYPOLOGIES

ABSTRACT

This study focus on the issue of the relationship between political parties and their typologies in terms of emergence conditions. In this context, the main question of the research is the similarity or difference changes between the emergence conditions of political parties according to their typologies and their cyclical developments during election periods. The first case of the study is that political parties in Turkey emerged from within the parliament and from extraordinary conditions such as national war of freedom. Thus, it can be stated that extraordinary conditions unite political parties under an ideological roof which is the national state ideology. However, the holding of many general elections and the establishment of unstable governments appear as another problem. When this situation is taken into consideration, it is understood that political parties carry out electoral processes rather than alternative ideologies, and political party typologies are affected by voter behaviors over time.

Keywords: Political Parties, General Elections, Party Typologies.

Atıf: OKUR ÇAKICI, F., DOĞANAY, T. C. (2022). “Siyasal Partiler ve Tipolojileri Üzerinden Türkiye’de Genel Seçimlerin Dönemsel Değerlendirilmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma”, İMGELEM, 6 (11): 605-630.

Citation: OKUR ÇAKICI, F., DOĞANAY, T. C. (2022). “A Qualitative Research On The Periodical Evaluation Of General Elections In Turkey Through Political Parties and Their Typologies”, İMGELEM, 6 (11): 605-630.

Başvuru / Received: 07 Ekim 2022 / 07 October 2022

Kabul / Accepted: 07 Kasım 2022 / 07 November 2022

Araştırma Makalesi / Research Article.

EXTENDED ABSTRACT

The main difference that distinguishes democratic political systems from anti-democratic political systems is the institutionalization of political power by political parties and

* Doç. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, E-posta: fatmaokurcakici@kmu.edu.tr ORCID Numarası: 0000-0003-3708-399X

** Arş. Gör. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, E-posta: taylancandoganay@gmail.com ORCID Numarası: 0000-0002-9660-1542

the equality of participation as a right of citizenship through political parties. The concretization of representation as a right to participate through political parties is an indicator of the functioning of the democratic system. As such, political parties have a central place in the functioning of democratic political systems.

Political parties are defined as a political community that defines itself with a political label and tries to seize and retain the control of the state mechanism by providing the support of the voters through a permanent and stable organization through legal and legitimate means. The development process of political parties has paralleled the rationalization of ideas about the source of sovereignty. Narrow power patterns have disappeared, with participation and representation replacing traditional ideas based on God's grace. Thus, the idea that those with similar interests and tendencies could gain power through their representatives has been one of the basic ideas in the emergence of political parties.

Although the formation of political groups in order to gain power can be taken back considerably, a political organization beyond being a "faction" in accordance with the concept of party could not be achieved until the end of the 19th century. In this respect, the qualities of political parties today have been remarkable in the 20th century. The fact that political systems without modern political parties, which are accepted to have settled with the expansion of equal and universal suffrage, are not seen among democratic political systems has begun to be considered as a criterion. Because political parties have main functions in democratic political systems. Ensuring political stability and thus legitimacy and socialization; training of managers; meeting the interests and expectations of society; Fulfillment of management and control duties are among the functions specified. These functions are also separated within themselves. Gaining identity, political socialization, mediating political participation are functions related to society. Determining the political cadres, forming the government, making the opposition are among the functions related to the functioning of the political system. Activities aimed at increasing the membership base and income of the party are among the activities carried out by the parties themselves.

Political parties first emerged in the UK in the form of "parliamentary groups" towards the end of the 17th century, in the form of Tory and Whigh. Duverger distinguishes between "parties born in parliament" and "parties born outside parliament" in terms of the origin of parties. Accordingly, parties born within the parliament go through certain stages. First, parliamentary groups emerge, then local election committees are formed, and then a link is

Siyasal Partiler ve Tipolojileri Üzerinden Türkiye’de Genel Seçimlerin Dönemsel Değerlendirilmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma

established between these two elements. Thus, parties emerge with the establishment of organic relations between the groups formed within the parliament and the local committees they developed to organize the electorate and regulate the electoral affairs. Parties formed outside the parliament are generally based on social forces and classes that could not find representation in the parliament. These form the core of the party formed from outside. Duverger divides parties typologically into two main categories with the concepts of "cadre and mass".

The cadre parties are the first party type seen in the power struggle in western democracy. The cadre parties that emerged in the early stages of the struggle for democracy attracted the attention of wealthy groups when the right to elect was limited. With the development of democracies in 19th century Western Europe, it emerged with the conflicts of interest between the city-nobility (bourgeoisie) and the land-nobles (aristocracy) as a result of the groupings that emerged between political tendencies and parliamentary representatives. The cadre parties, which had few founders, were composed of well-known, wealthy and highly respected people. The organic bond between members emerges as a mere electoral imperative. Relations between party leaders are weak, discipline is low, and ties are loose.

Mass parties emerged after the cadre parties as a result of the adoption of the universal suffrage principle in the 20th century and the greater participation of the masses in politics. The most important feature is that it is based on large masses and strives to integrate with its members. It was formed to defend new views and interests in the period when large masses of people had the right to vote and labor unions were established. The mass parties that emerged to protect the rights of the social forces, classes and trade unions trying to prove their legitimacy had to develop their organizational form as they were not composed of elite and wealthy people as in the cadre party.

Sigmund Neuman made a classification according to the functions of the parties and according to this classification, the parties; It is divided into Individual Representation Parties and Social Integration Parties. Individual Representation parties aim to win as many seats as possible in the elections. Only individuals are represented. Integration parties are divided into two as Democratic and Totalitarian. Unlike Individual Representation Parties, these aim to change public opinion and there is a consolidation around ideology. With the decline of ideological differences after the Second World War, CatchAll parties emerged, which aimed to appeal to almost all segments of society, developed by Otto Kirchheimer, and professionalized

party organization to appeal to a wider electorate from the original classes or religious social bases. These parties are far from intense ideologies and aim to appeal to all segments of the society and aim to collect votes from everyone.

As a result, the conditions of the emergence of political parties are suitable for the etymology of the concept. The existence of schism process until the end of the 19th century draws attention. The opposition to the rule of power, rather than the issue of representation, is seen as the main factor of partying, taking the character of a political organization. However, its current qualities and functionality were acquired in the 20th century. Adopting the principle of universal suffrage and equality has brought political organizations to the status of a party. As of this recent history, when representation also appeared, the criterion parameters of democratic political systems have been related to the existence and functions of parties in political life.

GİRİŞ

Siyasal Partiler ve Tipolojik Sınıflandırmaları

Demokratik siyasal sistemleri, anti-demokratik siyasal sistemlerden ayıran başlıca farklılık iktidartemsiliyetinin siyasi partiler tarafından kurumsallaştırılabilmesi ve siyasi partiler aracılığıyla vatandaşlık hakkı olarak katılım eşitliğidir. Temsiliyetin katılma hakkı olarak siyasi partiler aracılığıyla somutlaşması demokratik sistemin işleyişinin bir göstergesidir (Beriş 2015: 133). Bu durum itibariyle siyasi partiler demokratik siyasal sistemlerin işleyişinde merkezi bir yere sahiptir (İba 2015: 17).

Sarıbay (2001: 6), siyasi partileri “kendini politik bir etiketle tanımlayan, yasal ve meşru yollardan sürekli ve istikrarlı bir örgüt aracılığıyla seçmenlerin desteğini sağlayarak devlet mekanizmasının kontrolünü ele geçirmeye ve elde tutmaya çalışan politik bir topluluk” olarak tanımlamaktadır. Siyasi partilerin gelişim süreci egemenliğin kaynağına dair düşüncelerin rasyonelleşmesiyle paralellik göstermiştir. Tanrı’nın bir lütfu olarak temellendirilen geleneksel düşüncelerin yerine katılım ve temsiliyetin yerleşmesiyle dar iktidar kalıpları ortadan kalkmıştır. Böylece benzer çıkar ve eğilimde olanların iktidarı, temsilcileri aracılığıyla elde edebilecekleri düşüncesi siyasi partilerin doğuşunda temel düşüncelerden biri olmuştur (Turan 1996: 99).

İktidarın elde edilebilmesi amacıyla siyasal grupların/toplulukların oluşması oldukça geri götürülebilse de 19. Yüzyıl’ın sonuna kadar parti kavramına uygun bir biçimde “hizip” olmanın ötesinde bir siyasal örgütlenme sağlanılamamıştır. Bu açıdan siyasi partilerin günümüzde taşıdığı nitelikler 20. Yüzyıl itibariyle dikkate değer olmuştur. Eşit ve genel oy

Siyasal Partiler ve Tipolojileri Üzerinden Türkiye’de Genel Seçimlerin Dönemsel Değerlendirilmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma

hakkının genişlemesiyle yerleşikleştiği kabul edilen (Çam 2011: 418; İba 2015: 21-22) modern siyasi partilerin olmadığı siyasal sistemlerin, demokratik siyasal sistemler arasında görülmemesi bir kıstas olarak değerlendirilmeye başlanmıştır (Kalaycıoğlu 1984: 328). Çünkü demokratik siyasal sistemler içerisinde siyasi partilerin başlıca işlevleri bulunmaktadır. Siyasi istikrarın böylece meşruiyetin ve toplumsallaşmanın sağlanması; yöneticilerin yetiştirilmesi; toplumun çıkar ve beklentilerinin karşılanması; yönetim ve denetim görevlerinin yerine getirilmesi belirtilen işlevler arasındadır (Bülbül 2020: 510-511). Bu işlevler de kendi içerisinde ayrılmaktadır. Kimlik kazandırma, siyasal toplumsallaşma, siyasal katılıma aracılık etme toplumla ilgili işlevlerdir. Siyasi kadroların belirlenmesi, hükümeti kurmak, muhalefet yapmak siyasal sistemin işleyişine ilişkin işlevlerdendir. Partinin üye tabanını ve gelirinin artırılmasına yönelik faaliyetler ise partilerin kendilerine ilişkin olarak gerçekleştirdikleri faaliyetler arasında yer almaktadır (Turan 1996: 100-107).

Siyasi partiler ilk kez “parlamento grupları” şeklinde İngiltere’de 17. yüzyılın sonlarına doğru Tory ve Whigh şeklinde parlamento içinde ortaya çıkmıştır (Küçük 2005: 432). Duverger partilerin kökeni bakımında “parlamentoda doğan partiler” ve “parlamento dışında doğan partiler” olarak ayırım yapmaktadır. Buna göre parlamento içinde doğan partiler belirli aşamalar geçirmektedir (Kapani 2009: 178): Önce parlamento grupları ortaya çıkar, sonra yerel seçim komiteleri oluşturulur, sonrasında ise bu iki unsur arasında bir bağlantı kurulur. Böylece parlamento içinde oluşan gruplarla, bunların seçmen kitlelerini örgütlemek ve seçim işlerini düzenlemek için geliştirdikleri yerel komiteler arasında organik ilişkilerin kurulmasıyla partiler ortaya çıkar. Parlamento dışında kurulan partiler ise, genellikle parlamentoda temsil imkânı bulamamış sosyal güçler ve sınıflara dayanmaktadır. Bunlar dışardan kurulan partinin çekirdeğini oluşturmaktadır. Duverger, partileri tipolojik olarak “kadro ve kitle” kavramlarıyla iki ana kategoriye ayırmaktadır. Kadro partileri batı demokrasisinde iktidar mücadelesinde ilk görülen parti tipidir (Kızılloluk 2011: 220). Demokrasi mücadelesinin ilk dönemlerinde ortaya çıkan kadro partileri seçme hakkının kısıtlı olduğu dönemlerde varlıklı grupların dikkatini çekmiştir (Çam 2011: 440). 19. Yüzyıl Batı Avrupa’ında demokrasilerin gelişmesiyle birlikte siyasal eğilimler ve parlamento temsilcileri arasında ortaya çıkan gruplaşmalar neticesinde kent-soyluların (burjuvazi), ve toprak-soyluların (aristokrasi) arasındaki çıkar çatışmalarıyla ortaya çıkmıştır (Tokgöz 1999: 38). Az sayıda kurucusu bulunan kadro partileri tanınmış, varlıklı ve saygınlığı yüksek kişilerden oluşmuştur. Üyeler arası organik bağ salt bir seçim

zorunluluğu olarak ortaya çıkmaktadır. Parti yöneticileri arasındaki ilişkiler zayıf, disiplin az ve bağlar gevşektir (Çam 2011: 440).

Kitle partileri, kadro partilerinden sonra 20. yüzyılda genel oy ilkesinin kabulüyle kitlelerin siyasette daha fazla yer almaları sonucu ortaya çıkmışlardır (Kızılloluk 2011: 220). En önemli özelliği geniş kitlelere dayanması ve üyeleriyle bütünleşme çabası içinde olmasıdır (Tokgöz 1999: 39-40). Geniş halk kitlelerinin oy hakkına sahip olduğu, işçi sendikalarının kurulduğu dönemde yeni görüş ve çıkarların savunulması için oluşturulmuştur (Çam 2011: 442). Meşruiyetlerini ispatlamaya çalışan sosyal güçler, sınıflar ve sendikaların haklarını korumak için ortaya çıkan kitle partileri, kadro partisindeki gibi seçkin ve zengin kişilerden oluşmadığı için örgütlenme biçimini geliştirmek zorunda kalmışlardır (Yücekök 1987: 92).

Sigmund Neuman partilerin işlevlerine göre bir tasnif yapmış ve bu tasnife göre partileri; Bireysel Temsil Partileri ve Sosyal Bütünleşme Partileri olarak ayırmıştır. Bireysel Temsil partilerinde, seçimlerde olabildiğince fazla sandalye kazanmak amaçlanır. Sadece bireyler temsil edilir. Bütünleşme partileri ise Demokratik ve Totaliter olmak üzere ikiye ayrılır. Bunlar Bireysel Temsil Partilerinin aksine kamuoyunu değiştirmeyi amaçlar ve ideoloji etrafında kenetlenme söz konusudur (İba 2015: 27). İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ideolojik farklılıkların da azalmasıyla birlikte OttoKircheimer tarafından geliştirilen toplumun neredeyse bütün kesimine hitap etmeyi amaçlayan, orjinal sınıflardan veya dini sosyal tabanlardan daha geniş bir seçmen kitlesine hitap etmek için parti örgütlenmesini profesyonelleştiren CatchAll (Toparlayıcı, Hepsini Yakala) partileri ortaya çıkmıştır (Krouwel 2006: 250). Bu partiler yoğun ideolojilerden uzak ve toplumun her kesimine hitap etmeyi amaçlayarak herkesten oy toplamayı hedeflemektedir.

Siyasal Parti Sistemleri

Parti sistemleri, pek çok etken neticesinde ülkenin kendine özgü veya genel nitelik taşıyan gelenek, tarih, dinsel inanç, etnik yapı, ulusal rekabet gibi pekçok faktör neticesinde ortaya çıkmışlardır (Duverger 1974: 272-273). Siyasal parti tasnifleri içinde en çok kullanılan ve partilerin sayısını esas alan Duverger'e ait tasniftir. Duverger, sistemdeki partilere göre Tek Parti Sistemi, İki Parti Sistemi ve Çok Parti Sistemi olarak üçlü bir ayrıma gitmiştir (Özbudun 1977: 111).

Sartori ise dört başlık altında toplamıştır:

“İlki, bellir bir partinin sürekli olarak çoğunluk elde ettiği egemen parti sistemidir.

İkincisi, mevcut iki partiden birinin dönüşümlü olarak çoğunluk sağladığı iki parti

Siyasal Partiler ve Tipolojileri Üzerinden Türkiye’de Genel Seçimlerin Dönemsel Değerlendirilmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma

sistemidir. Üçüncüsü, üç veya beş parti arasında değişebilen aralarında ılımlı ideolojik farklılıkların bulunduğu partilerden oluşan ılımlı çok partili sistemdir. Dördüncüsü ise en az beş partinin bulunduğu ve aralarında büyük ideolojik farklılaşmaların görüldüğü kutuplaşmış çoğulculuk sistemidir” (Akgün 2002: 37).

Tek partili sistem ilk bakışta açık bir kavram gibi görünse de bazı ülkelerde tek partinin varlığına rağmen partisiz sistemden ya da birden çok partinin varlığına rağmen tek parti sisteminden bahsedilebilir (Özbudun 1977: 111). Tek parti sistemi de 3’e ayrılmaktadır:

“İlki, hakim tek partili sistemdir. Bu sistemde hâkim partinin yanında meşru ve bağımsız partiler bulunmasına rağmen gerçekleştirilen seçimlerde sürekli aynı parti seçimi kazanmaktadır. İkincisi, hegemonyacı tek partili sistemdir; bu sistemde iktidar mücadelesi gerçek anlamda bulunmamaktadır. Hegemonyacı partilerin dışındakiler uydu partileri konumundadır. İktidarın el değiştirmesi görülmemektedir. Üçüncüsü ise gerçek tek partili sistemdir. Birden çok parti hukuken ve fiilen bulunmamaktadır” (Özbudun 1977: 115-116).

Tek partili sistem türleri ideolojik olarak da kategorize edilmektedir. Totaliter Tek Partili Sistem; kapsayıcı ve zorlayıcı bir ideoloji bulunur ve başka partiye izin verilmez. Otoriter Tek Partili Sistem; tüm toplumu kapsayan bir ideoloji yoktur ancak otoriter bir yönetim uygulanır, Pragmatik Tek Partili Sistem; katı bir ideolojik yönetimden ziyade pragmatic politik uygulamalara dayanan bir partinin rol oynadığı sistemdir (Sarıbay 2001: 28).

Bazı ülkelerde tek parti sistemi bulunmakla birlikte bu durum yanıltıcı olabilmektedir. “Uydu parti” olarak adlandırılan bu diğer partilerin rekabet etme ve iktidara gelme potansiyelleri bulunmadığı gibi, görevi; esas partinin politikalarının desteklenmesi ve daha fazla benimsenmesini sağlamaktır (Bülbül 2020: 515).

İki partili sistemde siyasi tercihler genellikle iki alternative arasından seçimi gerektirir. İki partiden fazla parti tercihi ise genellikle iki eğilim arasındaki tercih söz konusudur (Duverger 1974: 287). İki partili sistemin varlığı siyasal rekabetin yumuşamasına ve ılımlı hale gelmesine sebep olur. Çünkü her iki parti de iktidara gelebilmek için geniş kesimlerin desteğine ihtiyaç duyacağından ideolojik veya radikal tutumlardan kaçınırlar (Bülbül 2020: 515). Bununla birlikte, temelde iki partinin iktidar şansı artacağından toplumun farklı kesimlerinin kendilerini ifade edebilecek parti bulmaları ve destekleme ihtimalleri azalmaktadır. İki partili ve çok partili sistem zaman içinde gelişen sosyal olaylara bağlı olabilmektedir. Her ülkenin toplumsal yapısına ve sosyal sınıfların farklılıklarına göre partilerin sayısı ve kuvvet dengeleri

de buna bağılı olarak değişebilmektedir (Atasever 2010: 25). Çok partili sistem ikiden fazla partinin siyasal rekabette birbirlerini az-çok yakından izledikleri ve iktidar dengesini izleme gücüne sahip oldukları sistem olarak tanımlanabilir (Aydın 2015: 168). Çok partili sistemde tek partinin iktidar olma ihtimali aza ineder, koalisyon hükümetleri oluşması durumu artmaktadır (Heywood 2014: 338). Sistemdeki parti sayısına göre “Aşırı” ve “İlimli” olmak üzere 2’ye ayrılır.

Aşırı çok partili sistemde en az 5 partinin varlığı gerekmektedir. Ancak bunun yanında sistem dışı amaçlara yönelmiş partilerin bulunması, merkezde bir partinin varlığı, partiler arasında derin ideolojik farklar ve bölünmüşlüğün bulunması, siyasal rejimin meşruluğunun tartışılması, muhalefetin sorumsuz davranışlar göstermesi, rejimde pazarlık sisteminin hatta şantajın belirgin olması, parti davranışlarını belirlemede ideolojik kaygıların bulunması, siyasal yelpazenin uçlarına doğru bir yayılımın görülmesi gerekir (Sarıbay 2001: 29-30).

İlimli çok partili sistemde iki odak veya merkezde oluşan birbirleriyle yarışan koalisyonlar bulunur (Gümüş 2011: 186). Partiler arasındaki ideolojik mesafe kktr ve siyaset siyasal yelpazenin merkezi etrafında şekillenmektedir (Sarıbay 2001: 29). Partilerin birbirleriyle rekabet içinde olduğu çok partili siyasal sistemlerde katılma oranı daha yüksek görülmektedir. Bunun sebebi ise rekabet içinde olan partilerin seçmenleri sandık başına gitmeleri için gayretlendirmeleri ve seçmenlerde seçim sonucunu etkileyebileceklerine dair inancın bulunmasıdır (Kızıloluk 2011: 193). Bir ülkede uygulanan parti sisteminde, o ülkenin siyasal özellikleri, tarihsel birikimi ve sosyo-kültürel bileşenlerinin etkileri görülmektedir. Her sistem, belli özellikleri barındırdığı için, ülkeler de kendilerin uygun sistemi ortaya çıkarmaktadırlar.

Siyasal Seçimler ve Seçim Sistemleri

Seçimler, demokrasilerde yönetenlerle yönetilenler arasında bir köprü görevi görmektedir. Ayrıca düzenli aralıklarla gerçekleştirilen seçimler aracılığıyla toplum nezdinde yeterli görülmeyen yöneticiler değiştirilerek, yönetim başkalarına devredilmektedir. Bu sayede seçimler aracılığıyla iktidarın denetlenmesi durumu ortaya çıkmaktadır (Berış 2015: 117-118). Seçimler, demokrasinin vazgeçilmez özelliği olmakla birlikte, demokrasilerde uygulanan seçim sistemleri de farklılık göstermektedir. Bu farklılık ülkenin siyasal yapısı, parti yapısı ve sosyo-ekonomik durumu ile ortaya çıkabilir.

Seçmen tercihlerinin değerlendirilmesini içeren seçim sistemleri, seçmenlerin nasıl oy kullanacağı, kimlerin seçme ve seçilme hakkına sahip olduğu, oyların değerlendirme

Siyasal Partiler ve Tipolojileri Üzerinden Türkiye’de Genel Seçimlerin Dönemsel Değerlendirilmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma

yöntemleri gibi konularını düzenleyen hukuksal yapı, seçim sonuçlarının dolayısıyla bir ülkenin siyasal yaşamının belirlenmesinde en önemli noktaları oluşturmaktadır. Seçim sistemlerinin ülke siyasetinde büyük önemi bulunmaktadır. Çünkü uygulanan seçim sistemine göre halkın parlamentoda temsil edilmesinin içeriği yani seçim sonuçları değişmektedir (Güvenir 1982: 219). Ülkenin seçim sistemini belirleyen faktörler arasında ülke tecrübeleri, farklı toplumsal, siyasal kültür türleri, siyasal iktidarların iktidarını sürdürme arzusu konuları sayılabilir (Bülbül 2020: 488). Bazı ülkelerde seçmenlerin doğrudan aday seçmeleri söz konusu iken, bazılarında ise iki dereceli bir seçimle seçmenler delegeleri belirlerler. Ayrıca parlamento üyelerinin nasıl belirleneceğine ilişkin olarak çoğunluk ve nispi sistemler kullanılır (Beriş 2015: 120). Seçim sistemleri, kullanılan oylara göre yapılan seçimlerin sonuçlarını belirlemek için uygulanan yöntemlerdir (Gündoğmuş 2014: 34). Seçim sistemleri belirlenirken genellikle “temsilde adalet” veya “yönetimde istikrar” ilkelerinden herhangi birisinin tercih edilmesi söz konusudur. Çoğunluk seçim sistemi, istikrarlı bir hükümetin oluşmasını sağlarken, toplumdaki farklı görüşlerin parlamentoda temsil edilmesini engellemektedir. Bu temsile imkân veren nisbi temsil sistemi ise zaman zaman istikrarlı hükümetler kurulmasını engelleyebilmektedir (Güvenir 1982: 247). Dünyada genellikle 2 temel seçim sistemini oluşturan Çoğunluk ve Nispi temsil sistemi uygulanmaktadır. Çoğunluk sisteminde oyların çoğunluğunu alan parti veya aday kazanır. Bu sistemin sakıncaları, nispi temsil sistemini ortaya çıkarmıştır. Ya da aksine nispi sistemin sakıncaları, çoğunluk sisteminin faydalarını oluşturur (Kuzu 2005: 519). Çoğunluk sistemi iki partili sistemi teşvik ederken, nisbi temsil sistemi çok sayıda partinin varlığına sebep olmaktadır. Çünkü çoğunluk sistemi büyük partilerin, nispi sistem ise küçük partilerin avantajıdır (Kuzu 2005: 520). Çoğunluk sisteminde oylama biçimi kolay ve basittir. Halk seçeceği temsilciyi yakından tanır ve kolay temas kurar. Adayların saptanmasında partilerin etkisi bir miktar azalır. Güçsüz partileri ortadan kaldırarak genellikle iki partili sistemi ortaya çıkarabilir (Çam 2011: 492-493). Çoğunluk sisteminin basit (adi), salt ve nitelikli çoğunluk türü bulunmaktadır. Basit ve mutlak çoğunluk genel, yerel ve başkanlık seçimlerinde, nitelikli çoğunluk ise halkın doğrudan yer aldığı parlamento ve yerel yönetimlerde oldukça sınırlı, daha çok kurum içi seçimlerde uygulanır (Buran 2005: 55). Nispi temsil sisteminde her siyasal parti aldığı oy oranında parlamentoda sandalye kazanmakta ve seçimde oyunun boşa gitmediği düşüncesi oluşarak katılım artmaktadır (Kızılloluk 2011: 195). Her parti veya grup siyasal gücü oranında temsil edilerek, temsilde adalet sağlanır. Çeşitli siyasal güçlere programını yerel çıkardan çok ülke çapında düzenleme imkânı verir, dürüst bir oylama biçimidir (Çam 2011:

497). Olumsuz yönleri ise; hükümet istikrarı azalabilir, siyasal parti sayısının artmasını ve parti bölünmelerini teşvik eder (Buran 2005: 74). Nispi seçim sisteminin; devredilebilen tek oy, değişmez tek sayı, milli seçim sayısı, çevre seçim sayısı, geliştirilmiş seçim sayısı, d'Hondt yöntemi, Klasik Saint Lague yöntemi gibi farklı yöntemleri bulunmaktadır (Buran 2005: 74-85). Nihai olarak her iki sistemin kendine özgü olumlu tarafları bulunmaktadır.

Seçmen Davranışı ve Başlıca Teorik Yaklaşımlar

Oy vermek suretiyle seçime katılan, seçme hakkına sahip olan, belli bir yaş sınırının üstünde bulunan ve kanunen yasaklı olmayanlara seçmen denilmektedir (Yozgat ve Zabun 2009: 77). Günümüzde seçim hem bir hak hem de bir görev olduğu görüşü bulunmakla birlikte, gelişim açısından genel oy hakkının yaygınlaştırılmasından önce seçmenlerin servete, eğitime, cinsiyete, ırka bağlı çeşitli kısıtlılıklar yaşadığı bilinmektedir (Çam 2011: 485-486). Seçmenler, ülkenin siyasal kaderinin belirlenmesinde en önemli rolü üstlenen grubu oluşturmaktadırlar. Çünkü seçmenlerin oy vermek suretiyle gösterdikleri siyasal katılım, bir sonraki seçim döneminde belirlenecek olan siyasal kadroların ve bu kadroların ortaya koyacakları politikaların belirlenmesi anlamına gelmektedir.

Bireylerdeki siyasal tutum ve davranışların oluşum ve gelişimleri çağdaş siyaset biliminin önde gelen araştırmalarından birisidir. Ancak, bireylerin siyasal tutum ve davranışlarına etki yapan unsurlar incelenirken en önemli noktalardan birisi de bireyin gerçekten seçme ve hareket özgürlüğüne sahip olup olmadığıdır. Bireylerin sahip oldukları tutumlarla seçimlere yön verirler. Tutumlar hem seçmeyi kolaylaştırır hem de kendi kendini güçlendirir (Kışlalı 1987: 115-120). Seçmen davranışlarının seçimleri ne yönde etkilediğine yönelik araştırmalar, ABD’de başlayarak dünyaya yayılmıştır. Günümüzde siyasal partilerin önem verdikleri konulardan biri de seçmen davranışlarını sayısal verilere göre analiz etmek ve bu analizlere göre politika geliştirmektir (Bülbül 2020: 496-497). Çünkü seçmenler, karar verme süreçlerinde pekçok faktörün etkisi altında kalabilmektedir. Bu etkiler kişiden kişiye değişebileceği gibi, bireylerin kendilerinden veya dışsal faktörlerden dolayı ortaya çıkabilmektedir. Bireylerin seçimlerde gösterdiği tutumlar, sonraları siyasal davranışa dönüşebilir. Siyasal davranışların ise siyasetçiler tarafından tahmin edilebilir olması, vaatlerin, icraatlerin ve politikaların ortaya çıkmasında etkili olabilmektedir.

İnsanların siyasal davranışlarını yönlendiren, siyasal tercihlerine etki eden faktörlerin neler olduğuna dikkat etmek gerekmektedir. Seçmenleri siyasal davranışa yönelten faktörlerin, motivasyonların ortaya konulup, bununla ilgili süreçlerin tanımlanması gerekmektedir (Anık

Siyasal Partiler ve Tipolojileri Üzerinden Türkiye’de Genel Seçimlerin Dönemsel Değerlendirilmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma

2000: 160). Aynı çevresel etkenler bulunsa bile bireylerin siyasi davranışları değişebilmektedir. Çünkü bu noktada bireysel etkenler ortaya çıkabilmektedir. Dolayısıyla aynı etkenlere maruz kalanlarda standartlaşan bir davranış gösterme tarzı beklemek mümkün olmamaktadır.

Seçmenlerin hangi kriterlere göre oy verme işlemini gerçekleştirdiklerine yönelik alan araştırmaları diğer seçim süreçlerine yönelik araştırmalar gibi İkinci Dünya Savaşı sonrası hız kazanmıştır. Bu araştırmalara göre seçmen eğilimlerine yönelik teorik yaklaşımlar ortaya çıkarılmıştır (Gündoğmuş 2014: 42). Araştırmalarda vatandaşların demokrasiden ne anladığı ve ondan beklentileri, vatandaşların demokrasi içinde nasıl davrandıkları, bu davranışlarının siyasi sonuçları ve vatandaşların belli varsayımsal koşullar altında hangi siyasi eylemleri gerçekleştirebilecekleri gibi konular araştırılmıştır (McAllister 2018: 9). Tarihsel gelişimlerine göre seçmen davranışı ile ilgili çalışmalar 3 ana başlıkta toplanmaktadır. Bunlar, sosyolojik, sosyo-psikolojik ve ekonomik yaklaşımlar olarak açıklanabilmektedir.

Sosyolojik Yaklaşım (Columbia Ekolü)

Modern akademik oylama araştırmalarının tarihi, Paul Lazarsfeld tarafından biraraya getirilen sosyal bilimcilerden oluşan bir ekibin seçim davranışı çalışmalarına anket araştırmasının öncülük ettiği Columbia Üniversitesi’nde 1940’da başladı (Bartels 2010: 240). Bu yaklaşım seçmen davranışlarının temelde toplumdaki sosyal bölünmüşlük tarafından belirlendiğini iddia eder (Akgün 2002: 25). Grup üyeliğini, seçmenlerin mensubu olduğu grubun sahip olduğu sosyo-ekonomik durumunu yansıtan bir oy verme biçimi geliştirmeye eğilimli olduklarını ileri sürer (Heywood 2014: 312). Bu yaklaşıma göre siyasi tercihlerin ortaya çıkmasında sosyal özellikler belirleyicidir. Seçmenlerin dinsel, etnik ve mesleki farklılıkları sosyal bölünmelerin temel kaynağını oluşturur (Çinko 2006: 109). Bu yaklaşım ağırlıklı olarak 1940 ve 50’li yıllarda rağbet görmekteyken, yapılan araştırmalara göre modern toplumlarda, sosyolojik faktörler ile parti desteği arasındaki bağın zayıfladığı ortaya çıkmıştır (Gündoğmuş 2014: 44).

Sosyo-Psikolojik Yaklaşım (Michigan Ekolü)

Columbia Ekolü’nün oy verme davranışına bakış açısı etkili görülse de yeterince dinamik olmaması sebebiyle alternatif oylama modelinin oluşturulmasına ihtiyaç duyulmuştur. Michigan Üniversitesi bilim adamları tarafından önerilen bu yeni model, seçmenlerin sosyal özelliklerini vurgulayan Columbia modelinden farklı olarak, seçmenlerin bireysel tutumları ve

büyük siyasi partilerden biriyle özdeşleşmelerine odaklanmıştır (Hutchings ve Jefferson 2018: 22). Seçmen davranışlarına yönelik olarak artan araştırmaların ve bununla birlikte bireysel düzeye yönelik verilerin artmasıyla bu yaklaşım ağırlık kazanmıştır (Akgün 2002: 26). Adaylar, konular, grup etkileri gibi konulara yoğunlaşan bu yaklaşım, psikolojik etkenleri modeline temel almıştır (Polat 2010: 132).

Michigan ekolü tarafından sunulan oy verme davranışı 3 boyutta açıklanmaktadır (Hutchings ve Jefferson 2018: 24). İnsanlar tıpkı dini, sınıfsal, ırksal ve etnik grup kimlikleriyle olduğu gibi siyasi partilerle de özdeşleşirler. Siyasi partilerle özdeşleşme, insanlar kimliklerine aykırı oy kullandıklarında bile devam eden siyasi sistemin uzun vadeli bir bileşeni olarak görülmelidir ve son olarak partizanlık, yalnızca oy seçimi üzerindeki doğrudan etkisinden dolayı değil, aynı zamanda oylamayla ilgili tutumlar üzerindeki etkisinden dolayı da güçlüdür. İlaveten “Parti Kimliği” kavramı bu yaklaşımla literature kazandırılmıştır (Akgün 2002: 26). Parti kimliği, insanların partilere olan psikolojik bağımlılık duygusu esasına dayanır. Seçmenler, partiyi kendi partileri olarak nitelendirir, daimi destekçileridir. Kendilerini partiyle tanımlarlar ve oy verme partizanlığın ifadesidir (Heywood 2014: 312).

Ekonomik Yaklaşım (Rasyonel Seçim Ekolü)

Bu yaklaşımın temel varsayımı, seçmenin kendi çıkarlarını iyi bilmesi, bu çıkarlara en iyi şekilde hizmet edecek bir aday veya partiyi değerlendirmesi ve bunun neticesinde en uygun aday ya da parti lehine oy kullanmasıdır (Kalender 2000: 61). Bu yaklaşıma göre, seçmenler her seçimde kendi amaçlarını gerçekleştirmelerine imkân verecek partiye oy vermektedir (Akgün 2002: 27). Toplumsal grup davranışları ve sosyalleşmeden ziyade, bireye dikkat çeken yaklaşıma göre, seçmenler kendi çıkarlarına göre oy vermekte ve parti seçimi yapmaktadır. Oy kullanma bağlılık veya sadakatten ziyade bir hedefe ulaşmak için araç olarak görülmektedir (Heywood 2014: 313). Bu yaklaşıma göre seçmenler gelecekte ziyade geçmişini sağduyu ile değerlendirerek oy kullanırlar (Özkan 2010: 218).

Bunlara ek olarak ayrıca “Hâkim İdeoloji Modeli”nden de söz edilebilmektedir. Bu model, seçmen davranışlarında ideolojinin etkili olduğunu ve bu davranışların ideoloji tarafından şekillendirildiğini öne sürerken, devlet yönetimindeki hâkim ideolojinin hem sosyalleşme sürecine hem de medya aracılığıyla siyasal davranış sürecine etki ettiğini varsayar (Doğan 2017: 87).

Eklenmesi gereken bir diğer model ise “Konuya Oy Verme Modeli”dir. Bu model, rasyonel tercihten etkilenmekle birlikte, seçmenlerin gündemdeki konuları değerlendirerek bu

Siyasal Partiler ve Tipolojileri Üzerinden Türkiye’de Genel Seçimlerin Dönemsel Değerlendirilmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma

doğrultuda rasyonel oy kullanması olarak ifade edilmektedir (Kalender 2000: 68). Siyasal davranış kapsamında ele alınan seçmen davranışlarının oluşumunda etkili olan unsurlar sosyal, siyasal, kültürel, psikolojik, çevresel ve ekonomik boyutlarda değerlendirilebilir. Sosyal faktörler arasında aile, yaş, cinsiyet, yaşanılan yer, eğitim, kitle iletişim araçları, örgüt üyeliği gibi unsurlar yer almaktadır. Psikolojik faktörler arasında, etkenlik duygusu, yurttaşlık görevi duygusu, sosyal girişkenlik gibi bireyi güdüleyen unsurlar yer alırken, siyasal katılmayı engelleyen yabancılaşma, anomi, apati gibi olumsuz psikolojik faktörler de bulunmaktadır. Tüm bunlara ek olarak, din, etnisite, gelir düzeyi, meslek, ekonomik yapı gibi pek çok faktör de bireylerin siyasal katılmasında ve davranışlarının ortaya çıkmasında etkili olan kriterler olarak ortaya çıkmaktadır (Gündoğmuş 2014: 49-84).

Türkiye’de Genel Seçimlere Göre Seçmen Davranışlarının Değerlendirilmesi

1923-1946 arası dönem, ara ara muhalefet oluşumları olsa da bu dönem, Tek Parti Dönemi olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemde gerçekleştirilen 1923, 1927, 1931, 1935, 1939 ve 1943 seçimlerinde Cumhuriyet Halk Fırkası (Partisi)’nin iktidarı dönemidir. Bu dönem neredeyse modernleşmenin kurucu hamlelerinin gerçekleştiği dönemdir (Kahraman 2010:188). 1923 yılında gerçekleştirilen seçimler öncesinde seçim kanunu değiştirildi. 50.000 erkek başına bir mebus seçilmesi kararı, 20.000 erkek başına bir mebus olarak değiştirildi. Seçmen yaşı ise 18’e indirildi. Seçme ve seçilme için vergi verme zorunluluğu kaldırıldı (Alkan 1999: 51).Gerçekleştirilen seçimlerin ardından, Birinci Grup’un oluşturduğu meclis, yasama ve yürütme faaliyetlerine başladı (Börklüoğlu 2017: 108).

1927 Seçimleri 1 Eylül’de gerçekleştirildi. Seçimden önce yapılan 16 Haziran 1927 tarihli yasa değişikliği ile ordu mensuplarının adaylıklarını koymadan önce ordudan istifa etmeleri veya emekliliklerini istemeleri şart koşulduğu için seçimden önce Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa ve Kazım Karabekir Paşa askerlikten emekli oldular (Alkan 1999: 52). Seçimlere katılım oranı %10 civarında gerçekleşmiştir.

1927 ve 1931 seçimleri CHP tarafından hazırlanan bir liste seçmenler tarafından onaylanarak seçimler gerçekleştirilmiştir. 1935 seçimleri öncesi önemli düzenlemeler yapılmıştır. Bunların başında seçme hakkının genişletilmesi gelmektedir. 1934 yılında yapılan değişiklikle kadınlara seçme hakkı verilmiştir. 40.000 nüfusa bir milletvekili seçme hakkı verilmiş, seçme yaşı 22’ye çıkarılmıştır. Dolayısıyla seçimlerdeki cinsiyete bağlı kısıtlılık kalkarken, milletvekili sayısı azaltılmış ve seçme yaşı arttırılmıştır. Ancak yine muhalefetsiz bir yapı görülmektedir (Dursun 2006: 372).

1939 seçimlerinde ilk kez propaganda plakları hoparlörden dinletilmiş, hatipler kamyonetler üzerinden nutuklarını söylemiş, sinemalarda film aralarında seçim propaganda metinleri gösterilmiştir (Mahmutoğlu 2016: 45). 1943 seçimleri ise CHP'nin tek parti olarak katıldığı son seçimlerdir. Bundan sonra seçimlerde muhalif ve rakip partiler de yer almıştır (Dursun 2006: 372).

1924 ve 1930 yıllarında çok partili hayat denemeleri yapılsa da çeşitli sorunların ortaya çıkmasından dolayı başarı sağlanamamıştır. Bu dönemde cinsiyet kısıtlılığının aşılması önemli bir gelişmedir. Sistemde tek parti bulunmasından dolayı seçmen tercihlerinin ve yönelimlerinin belli kriterlere göre değerlendirilmesi mümkün görülmemektedir. Bu dönemde gerçekleştirilen seçimler, dört yılda bir ve iki dereceli olarak yapılmıştır. Seçim bölgeleri il olarak belirlenmiştir. Seçimler, siyasal kültürün önemli bir boyutu olarak görülmüş, yaygınlaştırılmaya ve kurumsallaştırılmaya çalışılmıştır. Hemen her seçimden sonra “sandık alayı” denilen bir tören düzenlenerek, oy sandıkları süslenmiştir. Kamyonlara konulan sandıklar konvoy eşliğinde “Hâkimiyet Milletindir” dövizleriyle taşınmıştır (Alkan 1999: 53).

Bu dönemde her ne kadar tek parti olarak seçimlere girilse ve yönetimde tek parti bulunsa da, seçim sonrasında ortaya konulan “Hâkimiyet Milletindir” ifadesi seçimlerin meşru olduğunun vurgulanması adına önemlidir. Çünkü millet iradesiyle partinin iktidara geldiğinin vurgusu yapılmaya çalışılmıştır denilebilir.

İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrası meydana gelen iç ve dış gelişmeler ile kurulan yenedünya düzeni, Türkiye’de çok partili hayata geçilmesini ortaya çıkaran temel etmenler arasında yer almaktadır. Bununla birlikte 1945 yılında mecliste tartışılan Çiftçiye Topraklandırma Kanunu çerçevesinde görüş ayrılıkları yaşanmış, ardından bazı vekiller CHP’den istifa etmiştir. Bunun üzerine Demokrat Parti Dörtlü Takrir’in hazırlayıcıları olan Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Refik Koraltan ve Celal Bayar tarafından 7 Ocak 1946’da kurulmuştur (Börklüoğlu 2017: 113). Partinin kurulmasıyla birlikte tek parti dönemi boyunca kendilerini siyasal alanda meşru bir biçimde temsil imkânı bulamayan muhalefet akımları, hem uzun zamandır yönetime karşı oluşan birikimlerden hem de İkinci Dünya Savaşı yıllarında izlenen ekonomik politikaların ortaya çıkardığı ekonomik ve sosyal sorunlardan dolayı kendilerine geniş bir toplumsal taban bulma imkanına sahip oldular (Koçak 2005:179).

Bu dönemde 1946, 1950, 1954 ve 1957 yılları arasında genel seçimler gerçekleştirilmiştir. 1946 seçimleri çok partili dönemin ilk seçimidir. Seçimlerden önce 6 Haziran 1946’da hazırlanan seçim kanunu gereği seçimler tek dereceli ama yine çoğunluk esasına göre yapılmıştır (Alkan 1999: 53). Seçim tarihi öne alınmış, Akandere’ye göre (2009:

Siyasal Partiler ve Tipolojileri Üzerinden Türkiye’de Genel Seçimlerin Dönemsel Değerlendirilmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma

460) CHP, teşkilatlanmasını tamamlayamamış muhalefeti anti-demokratik seçim kanunu ile seçimlere gitmeye zorlamıştır. CHP, demokratik bir rejim idealinden daha çok, dışarıdan “birden fazla parti arasında seçim yapılıyor” görüntüsünün sağlanmasına önem vermiştir.

1946 seçimlerin CHP, DP, MKP ile yeni kurulmuş küçük partiler katılmıştır. 465 sandalyeden 395’ini CHP, 66’sını DP, 4’ünü de bağımsızlar kazanmıştır. Seçimlerde usulsüzlük yapıldığı gerekçesiyle itirazlar edilse de seçim sonuçları değişmemiş ve bu seçimler “Usulsüz Seçim” olarak anılmaya başlanmıştır. Bu seçimlerle CHP, 4 yıl daha iktidarda kalmayı başarmıştır (Koçak 2005: 183). 1946 seçimleri açık oy gizli sayım ilkesine göre gerçekleştiği ve zaten seçimlerde usulsüzlük şüphesinin olduğu gerekçesiyle seçmen tercihinin net yansıtıldığı seçimler olarak değerlendirilememektedir.

1946 ve 1950 yılları arasında iktidar ve muhalefetin yoğun gerilimleri, İnönü’nün 12 Temmuz Beyannamesi’ni yayınlamasına sebep olmuştur. Bu beyanname ile İnönü demokratik ortamın gelişmesine katkı sağlamıştır (Börklüoğlu 2017: 114). 1950 Seçimlerinden önce seçim yasası değiştirildi. Buna göre tek dereceli, genel, eşit ve gizli oyla serbest seçim yapılması, sandık kurullarında siyasi parti temsilcilerinin bulunması, gizli oy açık sayım ilkesinin getirilmesi ve seçimlerin adli denetim altında yapılması sağlanmış oldu (Koçak 2005: 192). Yeni Seçim Kanunu’na göre gerçekleştirilen seçimlere katılım oranı %89,3’tür. DP oyların %53,3’ünü, CHP %39,9’unu almış ve 14 Mayıs günü yapılan seçimlerle iktidar değişmiştir. DP’ni iktidara gelmesinde iç ve dış koşulların etkili olduğu söylenebilir. Bunlar iç koşulları belirleyen sınıfsal yapı ve dış koşulları belirleyen konjunktürdür (Kahraman 2010b: 159).

CHP’nin 27 yıllık iktidarı döneminde yaşanan sıkıntılar, DP’nin iktidara gelmesinde önemli rol oynamıştır. İkinci Dünya Savaşı ile daha da artan hoşnutsuzluk, Toprak Mahsulleri Vergisi, Varlık Vergisi, Milli Koruma Kanunu ve güvenlik güçlerinin bazı görevlilerinin halka karşı uyguladıkları baskılar, CHP’ye karşı muhalefeti güçlendiren unsurlar olmuştur. Öte yandan, DP’nin yurt çapında oluşturduğu örgütlenme, halkla bütünleşmesini sağlamış, ayrıca basının önemli bir bölümü DP’yi desteklemiştir (Keskin 2012: 111). Bununla birlikte, partinin iktidara gelmesinde din konusundaki tutumu da etkili olmuştur (Tekin ve Okutan 2019: 139).

1954 Seçimlerinde DP, ekonomik bolluk ve refahın geniş kitlelerde ortaya çıkardığı memnuniyet sonurcu oy ve meclisteki temsil oranının arttırmıştır. DP %58.4 oyla 503 milletvekilliği kazanırken, CHP %35.1 oyla 31 milletvekilliği kazanmıştır. Ancak seçimlerden sonra birçoğu siyaset amaçlı, rastgele yapılan yatırımlar, dağıtılan krediler enflasyona, döviz

darboğazına, mal kıtlığına yol açtı. Hükümet buna rağmen ekonomik planlama düşüncesini reddediyor hatta alaya alıyordu (Akşin 1996: 222). DP'nin uyguladığı ekonomik politikalara ve muhaliflere karşı izlediği sert politikalar ve tutumlar karşısında liberal karakterli parti içi muhalefet ortaya çıkmış ve bunlar Hürriyet Partisi'ni kurmuşlardır (Börklüoğlu 2019: 65).

1957 seçimlerine gelindiğinde DP'nin tek başına iktidarı devam etmiş olsa da, oylarında düşüş görülmüştür. DP %48,6 ile 424 milletvekilliği, CHP %41,4 oyla 178 milletvekilliği kazanmıştır. DP'den ayrılan HP, CHP'ye katılma kararı almıştır. Bu dönemde ordu içinde orta/alt kademe subayları arasında hükümet karşıtı hareketlenmeler gözlenmiştir (Börklüoğlu 2017: 118). Bununla birlikte, iktidar partisinin muhalefetin önünü kesmek için gerçekleştirdiği engellemelere rağmen oyunun düşmesi ve muhalefetin oyunun artmış olmasının temel sebeplerinden birisi; seçmenin bu tür iktidar aracılığıyla demokratik olmayan baskıları onaylamaması olarak ortaya çıkmaktadır (Dursun 2006: 378). Yaşanan olaylar neticesinde 27 Mayıs 1960 tarihinde ordu yönetime el koymuştur. DP iktidarının ilk 7 yılında dini politikaları sayesinde de oy toplamış hatta “dinsiz” CHP'ye oy verilmemesini istemiştir. Ancak, Türkiye’de ortalama seçmen, din propagandasına karşı geçmişe oranla daha az hassas davranmaktaydı. Böylece din propagandası gittikçe önemini yitirmeye başlamıştı. Oyunu kullanırken artık başka yaşamsal kaygılarını ön planda tutmaktaydı (Karpas 2015: 103-105).

“Yeter, Söz Milletindir” ifadesi ilk iki dönemde etkili olsa da, son döneminde seçmenler nezdinde önemini yitirdiği görülmektedir. DP, iktidar olduğu günden iktidarda kaldığı son güne kadar kendisini destekleyen tüm siyasal, ekonomik ve toplumsal unsurlarla bağını neredeyse koparmıştır. Ayakta kalan tek bağı kendisinin devamı olduğu söyleyecek ve 1965'te iktidara gelecek olan AP'ni destekleyecek olan “köylülük”tü (Kahraman 2010b: 334-337). Bu dönemde çok partili hayata geçilmiştir. Çok partili hayatta ilk genel seçim 1946 yılında gerçekleşmesine rağmen, seçim sisteminin değiştirilmesinden sonra gerçekleştirilen 1950 seçimlerinden sonra iktidar değişikliği ortaya çıkmıştır. DP iktidarı, 10 yıllık bir iktidarın ardından 27 Mayıs 1960 Darbesiyle son bulmuştur.

Bu dönemde bir askeri müdahale ve yeni anayasa hazırlanması sürecinden sonra 1961, 1965, 1969, 1973 ve 1977 yıllarında gerçekleşen genel seçimler bulunmaktadır. Yine bu dönemde meclis yapısında bir değişim ortaya çıkmış, çift meclis sistemi uygulanmaya başlanmıştır.

1961 yılında gerçekleştirilen seçimlerden önce yapılan değişikliklerle seçmen yaşı 21 olarak belirlenmiş ve yargı denetimi korunmuştur. Bununla birlikte seçimlerin adil biçimde

Siyasal Partiler ve Tipolojileri Üzerinden Türkiye’de Genel Seçimlerin Dönemsel Değerlendirilmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma

yapılması amacıyla seçimlerden önce adalet, içişleri ve ulaştırma bakanlarının istafa etmeleri hükmü getirilmiştir. Getirilen yeniliklerden biri de önceki döneme tepki niteliğinde olan oransal (nispi) temsil; D’Hondt seçim sisteminin benimsenmesiydi. 15 Ekim 1961’de gerçekleştirilen seçimlerde AP 158, CHP 173, YTP 65, CKMP 54 milletvekilliği kazanmıştır. Sonuçlara göre hiçbir parti tek başına iktidar elde edemiyor ve Türkiye koalisyonlarla tanışıyordu. 1961-1965 yılları arasında dört koalisyon kuruldu (Alkan 1999: 56). Bu dönemde yeni kurulmuş olan AP, kendisini DP’nin devamı olarak göstermiş ve DP tabanının oylarına talip olduğunu ifade etmiştir.

1965 Seçimleri Türkiye’de uygulanan seçim sistemleri açısından önemli bir yere sahiptir. Seçimlerden önce yapılan değişiklikle nispi temsile uygun “milli bakiye” sistemi Kabul edilmiştir. Ayrıca birleşik oy pusulası uygulamasına geçilmiştir. Altı partinin yarıştığı 1965 seçimlerinde bir öncekine göre katılım oranları gerilemiş ve %71 oranında gerçekleşmiştir (Dursun 2006: 384). AP %52.8, CHP %28.7 oy alırken TİP Milli Bakiye sistemi sayesinde meclise 14 milletvekili göndermiştir.

DP’nin mirasçısı AP, tek başına hükümet kuracak çoğunluğu elde etmiş, ülkede koalisyon döneminde yaşanan siyasal sorunların tekrarlanmayacağı umulmuştur. Ancak ülkede aynı zamanlarda toplumsal huzursuzluklar ve ideolojik kamplaşmalar da oluşmaya başlamıştır (Tekin ve Okutan 2019: 162-163). Sağ kanatta AP’nin tek başına iktidarına karşı, CHP’de “Ortanın Solu” söylemleri ile merkez solda yer almaya çalışmıştır (Özdemir 2005: 255). Başbakan Süleyman Demirel öncülüğündeki AP iktidarı Türk Silahlı Kuvvetleri ile ters düşmemeye büyük önem göstermiş, ordu ile olan ilişkilerini mümkün olduğunca iyi tutmaya çalışmıştır (Börklüoğlu 2017: 126).

1969 seçimlerinde AP’nin oyları önceki seçime göre düşmesine rağmen, iktidarını korumayı başarmıştır. Bu durumun en önemli sebeplerinden bir tanesi, parlamento içi muhalefetten ziyade, üniversitedeki öğrenci liderlerinin öncülüğünde gerçekleşen toplumsal protesto ve gösteriler olmuştur (Börklüoğlu 2017: 126). 1969 seçimleri öncesinde din teması ön plana çıkmış, AP, CHP’yi dinsizlikle, CHP ise AP’ni din istismarı yapmakla suçlarken, MHP din karşıtı olmakla itham edilmiştir (Alkan 1999: 57).

12 Mart Muhtırasından sonra yapılan ilk seçimler olan 1973 Genel Seçimlerini 1965’ten sonra geliştirdiği stratejiler ve 1972’de yenilediği parti liderliği ile CHP kazanmıştır. Bu, genç lider Ecevit ve ekibinin seçmenlerce umut olarak görülmeleri şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca,

sağ kanattaki oyların bölünmüşlüğü de bu durumda etkili olan bir diğer unsurdur (Özdemir 2005: 269).

Seçim yapılmış olmasına rağmen, siyasal istikrarsızlıklar sona ermemiş, aksine daha da çok artmış ve hükümet kurma konusunda başarısız deneyimler yaşanmıştır (Tekin ve Okutan 2019: 184). CHP, oldukça farklı bir kültürel ve siyasal iklimden beslenmelerine rağmen, Batı'nın sömürgeci anlayış karşısında kalkınmacı bir ekonomi anlayışı üzerinde uzlaştıkları MSP ile koalisyon kurmuştur. Ayrıca, iki partiyi destekleyen sosyal ve ekonomik sınıfların da benzer özellik taşımaları bu koalisyonu ortaya çıkarmıştır (Börklüoğlu 2019: 130). Koalisyon hükümetinin çeşitli konularda uzlaşamaması neticesinde hükümet dağılmış, 1975-77 yılları arasında faaliyet gösteren Birinci Milliyetçi Cephe hükümeti sağ partiler tarafından kurulmuştur. Bu dönemde küresel ölçekte yaşanan petrol krizinin etkisiyle ekonomik sıkıntılar oldukça artmıştır. Ayrıca, üniversitelerde ve sokaklarda ideolojik tabanlı çatışmalar ortaya çıkmaya başlamıştır (Börklüoğlu 2017: 133).

1977 seçimlerinde CHP %41,4 oy oranı ile, çok partili dönemdeki en yüksek oyunu almasına rağmen tek başına iktidar olma şansını yakalayamamıştır. 1973'ten itibaren yaşanan hükümet kurma sorunu devam etmiştir. Nispi temsil sisteminden kaynaklı "yönetimde istikrar" sorunu iyice derinleşmiştir (Dursun 2006: 389). Ecevit'in kurduğu azınlık hükümeti güvenoyu alamamış ve İkinci Milliyetçi Cephe Hükümeti kurulmuştur (Tekin ve Okutan 2019: 185).

1960 sonrası ortaya çıkan çalkantılı siyasal hayatın pek çok nedeni olmuştur. Görece özgürlükçü bir ortam tesis edilmiş ve bunun paralelinde ideolojik duruşlar siyasallaşmıştır. Halkın siyasete ilgisi yaşanan askeri müdahale neticesinde azalmış olsa da, hızlı ideolojik kamplaşmayla tekrar artmıştır. İdeolojik kamplaşmalar, TİP, MHP, MNP gibi partilerin de ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Tekin ve Okutan 2019: 164). Bölünmüşlük ve parçalanmışlığın daha da belirginleştiği yıllar olan 70'ler de yapılan seçimlerde katılım oranları düşük seviyede gerçekleşmiştir. Türk seçmenin yaşadığı siyasal kaos ve kargaşadan kaynaklı olarak sandığa gitmediği söylenmektedir (Dursun 2006: 387).

12 Mart muhtırası ve 12 Eylül Darbesi arasındaki süre zarfında 9 hükümet işbaşına gelmiş ve istikrarsız hükümetler kurulmuştur. Hem siyasal hem de toplumsal kaos çok yükselmiştir. Bu dönemde yaşanan en önemli iki gelişme Kıbrıs Barış Harekâtı ve 24 Ocak Kararları'dır (Tekin ve Okutan 2019: 185).

Bu dönemde siyasi partilerin sayısının artması oyların bölünmesine sebep olurken, siyasette yeni aktörler ortaya çıkmıştır. Seçim sisteminden kaynaklanan sorunlar da tek partinin

Siyasal Partiler ve Tipolojileri Üzerinden Türkiye’de Genel Seçimlerin Dönemsel Değerlendirilmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma

iktidarını azaltmıştır. Ayrıca toplumsal ve siyasal olayların artmasına paralel olarak gelişen siyasal kaos ortamı, bölünmüşlük ve parçalanmışları daha da belirgin hale getirmiş ve bu durum seçmen tercihlerine de yansımıştır.

12 Eylül darbesinden sonra bu dönemde 5 tane genel seçim gerçekleştirilmiştir. 1983 seçimlerine gerekli şartları sağlayan üç parti girebilmiştir. Kendisine şans tanınmayan ANAP % 45.14 oyla tek başına iktidar olabilecek çoğunluğu sağlamıştı. HP %30.46, MDP %23.27 oy almıştır. Seçimlerden hemen önce Evren, ANAP aleyhine sözler söylemiş ve halkı bu partiye oy vermemeye çağırmıştı (Özçelik 2011: 171). Cunta MDP’yi desteklemekteydi (Dursun 2018: 297). Buna rağmen ANAP’a hükümet kurma görevi verilmesi kamuoyunu rahatlatmıştı (Özçelik 2011: 171). 1987 seçimlerinden önce gerçekleştirilen siyasi yasakların kaldırılması ilişkin referandum kabul edilmiştir. Yine bu seçimlerden önce seçim sistemine yönelik düzenlemeler yapılmış, kontenjan adaylığı, seçim çevresinden çıkabilecek milletvekili sayıları, seçim çevresi barajıdır Tekin ve Okutan 2019: 207). Seçimlerde ANAP %36 oy oranıyla birinci parti olmuş, RP ve DSP %10 seçim barajını geçememişlerdir. 1991 seçimlerinden önce 1989 yılında Özal Cumhurbaşkanı seçilmişti. Demirel’li DYP %27 oy alarak birinci parti olmasına rağmen tek başına iktidarı kuracak çoğunluğu elde edemedi. Sekiz yıllık ANAP iktidarı sona ermişti (Özçelik 2011: 175).

1995 seçimlerinde sağdaki ve soldaki bölünmüşlük net bir şekilde ortaya çıkmıştır. Siyasetin merkezi olarak ifade edilen ana kitlede bir parçalanma ve erozyon gözlenmiş, oylar partiler arasında büyük farklar olmadan dağılmıştır (Dursun 2006: 399). “Adil Düzen” sloganıyla yola çıkarak, ekonomik krizlerden kötü etkilenen sabit gelirli ve yoksul kesimlerin klasik düzen partilerine olan tepkisini kullanan RP, elde ettiği başarıyla toplumsal arayışın da göstergesi olmuştur (Börklüoğlu 2017: 144).

1999 seçimlerinden önce yükselen terörün sorumlusu olarak gösterilen bir kişiyi yakalamış olmanın DSP’ye sağladığı olumlu etki seçimlerde kendini göstermiştir (Tekin ve Okutan 2019: 228).

1983 seçimlerinde seçmen emekli bir generalin başkanlık ettiği merkez sağın ve merkez solun partisini reddederek, ANAP’ın iktidar olmasını istemiştir. Özal’ın formülü ise ekonomik politik liberalizm ve kültürel muhafazakârlığın bileşimidir (Üste 2016: 110).

Özal’a ve partisine olan desteğin azalma nedenlerinden en önemlisi yüksek enflasyon ve bunun satınalmagünücünde sebep olduğu aşınmadır (Zürcher 1995: 417). Ayrıca siyaset

yaşadığının kaldırılmasından sonra siyasete dönen Demirel'in sert muhalefeti de ekonomik sorunlarla birleşince iktidarın daha da yıpranmasına sebep olmuştur (Börklüoğlu 2019: 149). Ayrıca lider değişiminin partinin oylarını da azalttığı söylenilebilir. Bu dönemde sürekli olarak erken seçimler düzenlenmiş ve ANAP iktidarından sonra süreli koalisyon hükümetleri kurulmuştur. Ülkedeki ekonomik sorunlara ek olarak iktidar muhalefet gerginlikleri, terör olaylarının artması, askeri balans ayarı, değişen parti liderleri, istikrarsız hükümetler, uluslararası sorunlar ülkedeki iç karışıklığı ve bunun yansıması olarak oyların farklı dağılmasını ortaya çıkarmıştır.

2002 seçimlerine çok sayıda parti katılmıştır. Türk siyasetindeki bölünmüşlük ve dağınıklık bu durumun göstergesidir (Dursun 2006: 404). Seçimler sonucu AKParti %34 oy alarak tek başına iktidar şansı yakalamış ve 1980 sonrası Türk siyasetine damgasını vuran partiler baraj altı kalmıştır (Tekin ve Okutan 2019: 232).

2007 seçimlerinde AK Parti oyların %46, 54 'ünü alarak tekrar tek başına iktidar olmuştur. Bu seçimlerle beklediği toplumsal desteği elde eden AK Parti, tasarladığı yapısal reformları hayata geçirmek için önceki döneme göre daha güvenli hareket etmiştir. Seçim kanunu ve pek çok alanda yasal değişiklikler yapılmıştır (Börklüoğlu 2017: 153-154). Dursun (2018: 356)'a göre AKParti'nin oylarının artmasında üç önemli etken bulunmaktadır. Bunlar; AKParti iktidarının takip ettiği ekonomi ve sosyal politikalar, Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde yaşanan kaosa seçmenin tepkisi, muhalefet partilerinin seçmene güven vermemesidir.

2011 genel seçimlerinde AK Parti oylarını %49.5'e çıkartarak iktidarını pekiştirmiştir. 2008'de ortaya çıkan küresel ekonomik krizden etkilenilmemesi, hükümetin inanç alanında yaptığı düzenlemeler halkın ilgisini daha da arttırmıştır (Börklüoğlu 2019: 197).

2015 yılında 7 Haziran ve 1 Kasım'da olmak üzere 2 genel seçim yaşanmıştır. 7 Haziran seçimlerinde AK Parti kurulduğu günden itibaren ilk defa bir genel seçimde oy kaybı yaşadı. Bununla birlikte kurucu genel başkanı olmadan girdiği ilk seçimlerdi ve uzun bir süreden sonra Türkiye koalisyon hükümetleri riskiyle karşı karşıya kaldı (Tekin ve Okutan 2019: 256). 1 Kasım 2015 seçimlerinde AK Parti kaybettiği oyları geri almayı başarmış ve %49.5 oy oranına sahip olmuştur. İki seçim arasında yaşanan IŞİD ve PKK kaynaklı terör saldırıları, hükümetin kurulumaması sorunu, koalisyonların getireceği istikrarsızlık endişesi halkı yeniden bir partinin iktidarına yönlendirmiştir (Börklüoğlu 2019: 202).

24 Haziran 2018 seçimleriyle 16 Nisan referandumuyla kabul edilen Cumhurbaşkanlığı sistemine fiilen geçilmiştir. Partilerin yasal bir zeminde ittifak yapabilmelerini sağlayan seçim

Siyasal Partiler ve Tipolojileri Üzerinden Türkiye’de Genel Seçimlerin Dönemsel Değerlendirilmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma

ittifakı düzenlemesi de ilk kez denenmiştir. MHP ile birlikte Cumhur İttifakı çatısında seçimlere giren AK Parti oyların yüzde 42,6’sını almıştır (Miş ve Duran 2018: 28). Bu dönem AK Parti’nin kesintisiz iktidar dönemidir. Ülkenin daha önceleri deneyimlemek zorunda kaldığı koalisyonlar son bulmuş, istikrarlı bir hükümet dönemi ortaya çıkmıştır. Merkez sağ partilerinin ekonomik ve siyasal sorunlara çözüm getirememesi ve bunun halkta yarattığı olumsuz tepki, cılız muhalefet, iktisadi ve siyasal anlamda istikrara duyulan özlem, sorunlar itibariyle ortak paydada buluşan grupların varlığı yeni kurulmuş olan partinin tek başına iktidara gelmesinde etkili unsurlar olarak sıralanabilir (Börklüoğlu 2019: 187-188). Hükümet-asker arasında kimi zaman yaşanan gerilimler, darbe girişimi, ekonomik ve siyasi koşulların seçmen nezdinde istikrarlı hükümet arayışlarını ortaya çıkartarak, partinin iktidarını pekiştiren unsurlar olarak sıralanabilir. Diğer yandan merkez merkez solda ciddi bir boşluk ve gerileme ortaya çıkmış, etnik temelli politikalar beklenen sonuçları vermemiştir (Dursun 2018: 360). Ancak, 1990’lardan itibaren sol partilerle birlikte hareket eden Kürt siyasetçilerin 2015 yılında parti olarak meclise girmesi söz konusu olmuştur.

SONUÇ

Siyasal partilerin ortaya çıkış koşulları kavramın etimolojisine pek tabi yakışmaktadır. 19. Yüzyıl sonuna kadar bir hizipleşme sürecinin varlığı dikkat çekmektedir. Temsil meselesinden ziyade iktidarın yönetimine karşı durma hali bir siyasal örgütlenme niteliği olarak partileşmenin ana etmeni olarak görülmektedir. Ancak günümüzdeki nitelikleri ve işlevsellikleri 20. Yüzyıl’da kazanılmıştır. Genel oy hakkı ve eşitlik ilkesinin prensip edinilmesi siyasi örgütlenmeleri birer parti statüsüne taşımıştır. Temsiliyetin de belirlediği bu yakın tarih itibariyle demokratik siyasal sistemlerin ölçüt parametreleri siyasal hayatta partilerin varlıkları ve işlevleriyle ilişkili olmuştur. Türk siyasal hayatında 1939 ve 1943 seçimleri incelendiğinde bir geçiş döneminin yaşandığı anlaşılmaktadır. Fakat siyasi partilerin ortaya çıkış koşullarıyla paralellik görülmektedir. 19. Yüzyıl hizipleşme ve monarşilerin meşrutiyet rejimleriyle mutlakiyetlerinin sınırlandırılması II. Mahmut Dönemi Sened-i İttifak’ı dikkate alındığında Türk siyasi tarihinde de benzerlik faktörü olarak öne çıkmaktadır. Cumhuriyet idaresinin genel seçimleri ile ise genel oy hakkı ve eşitlik ilkesinin siyasi partilerin ortaya çıkış koşullarını dünyada görülen müteakip periyodların bir yansıması haline getirmiştir. 1939 ve 1943 seçimlerinde seçim kanunu değiştirilmiştir. İlaveten 1934 tarihinde kadınlara seçme hakkı verilmiştir. Seçmen yaşının düşürülmesi ve temsil sayısının arttırılmasını içeren yeni değişiklikler günümüz siyasi partilerinin gelişim evrelerinin bir sonucu olarak

ilişkilendirilmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi'nin mutlak monarşi rejiminin ardından ve olağanüstü koşullar içerisinde kurucu bir siyasi örgütlenme kökleri dikkate alındığında kabul gören tipolojiler içerisinde tartışmalı bir yerdedir. Fakat Cumhuriyet Halk Partisi'nin yasal ve siyasal uygulamaları ise partiyi kadro partileri kategorisine yaklaştırmaktadır.

Cumhuriyet tarihinde çok partili siyasal hayata geçiş ile birlikte parlamento içerisinde doğan partiler görülmüştür. Fakat Duverger'in tipolojileri ve partilerin ortaya çıkış koşulları arasında kurduğu ilişki çerçevesinde parlamento içinde doğan partilerin salt kadro; parlamento dışında doğan partilerin ise kitle partisi tanımı Türkiye'de siyasi partilere tam olarak tanımlanamamaktadır. Demokrat Parti'nin Cumhuriyet Halk Partisi vekilleri içerisindeki kadrolardan oluşması parlamento içerisinde doğan partiye yakınlaştırmaktayken; Demokrat Parti'nin seçim sonuçları dikkate alındığında ise kitle partisi tanımı yakınlaşmaktadır. Ancak Demokrat Parti'nin bir kitle partisi olduğunu belirtmek de pek mümkün değildir. Burada diğer bir unsur ise genel seçimlerin anokranizmadan uzak kendi koşulları içerisinde incelenmesidir. Araştırmada görülen bulgulardan biri bu bağlamda ana akım ideolojik bir merkez alanının varlığıdır. Tüm seçim dönemlerinde merkez çekim alanı kendini hissettirmektedir. 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi neticesinde siyasal hayatta ve kurumlarda yasal değişiklikler görülmüştür. Bir önceki siyasi parti Demokrat Parti'nin mirasçısı olarak görülen Adalet Partisi dikkate alındığında siyasi partiler tipolojisi içerisinde temsili yüksek siyasi partinin kitle partisi tipolojisine yakınlaştığı ifade edilebilmektedir. Burada merkezi iktidarın dışında bir siyasal örgütlenmenin varlığından pek ala yine de bahsedilebilmesi güçtür. Dolayısıyla Demokrat Parti'nin doğuşu itibariyle kadro partisi; seçim söylemleri itibariyle kitle partisi yakıştırılması Adalet Partisi için de geçerli görülmektedir. Genel itibariyle 1970'li yıllardan günümüze siyasi parti sayılarında artma görülse de ana akım temsil çizgilerinin pek değişmediği düşünülmektedir. Bu durum Türkiye'de siyasi partilerin seçimi kazanma arzularının seçmenlere göre belirlenebileceği düşüncesine kaydılarıyla ilişkilendirilmektedir. Askeri müdahale dönemlerinde yönetimlerin oyları etkileme maksadı taşıyan telkinlerinin dahi pek bir sonuç getirmemesinde belirtilen faktörlerin yakın bir etkiye sahip olduğu belirtilebilir.

KAYNAKÇA

- Akandere, O. (2009). 1946 Genel Seçimleri ve Sonuçları Üzerinde İktidar ve Muhalefet Partileri Arasında Yapılan Tartışmalar, *I. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, (25/75), 437-464.
- Akgün, B. (2002). *Seçmen Davranışı, Partiler Sistemi ve Siyasal Güven*, Ankara: Nobel Yayınevi.
- Akşin, S. (1996). *Türkiye'nin Yakın Tarihi*, Ankara: İmaj Yayınevi.

Siyasal Partiler ve Tipolojileri Üzerinden Türkiye’de Genel Seçimlerin Dönemsel Değerlendirilmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma

- Alkan, M. Ö. (1999). *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Seçimlerin Kısa Tarihi*, İstanbul: Tüsiad Yayınları.
- Anık, C. (2000). *Siyasal İkna*, Ankara: Vadi Yayınları.
- Atasever, G. (2010). Siyasal Parti Tipolojisi, T. Uzun (Ed.), *İttihat ve Terakki’den Günümüze Siyasal Partiler* içinde (15-30), Ankara: Orion Kitabevi.
- Aydın, M. (2015). *Siyasetin Sosyolojisi*, İstanbul: Açılım Kitap.
- Bartels, L. M. (2010). The Study of Electoral Behavior, J. E. Leighley (Ed.), *The Oxford Handbook of American Elections and Political Behavior* içinde (239-261), New York: Oxford University Press.
- Beriş, H. E. (2015). *Siyasal Düzenin Sınırları*, İstanbul: Tezkire Yayınevi.
- Börklüoğlu, L. (2017). Osmanlı İmparatorluğu’ndan Günümüze Türkiye’de Siyaset: Değişim Dinamikleri, Aktörler ve Gelişmeler, M. Zencirkıran (Ed.), *Türkiye’nin Toplumsal Yapısı* içinde (101-160), Bursa: Dora Yayıncılık.
- Börklüoğlu, L. (2019). *Tanzimat’tan Günümüze Türk Siyasal Hayatı*, Bursa: Dora Kitabevi.
- Buran, H. (2005). *Seçim Sistemleri ve Türkiye İçin Yeni Bir Seçim Sistemi Önerisi*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Bülbül, K. (2020). *Siyaset Bilimi Sözlüğü*, Ankara: Adres Yayınları.
- Çam, E. (2011). *Siyaset Bilimine Giriş*, İstanbul: Der Yayınları.
- Çinko, L. (2006). Seçmen Davranışları ile Ekonomik Performans Arasındaki İlişkilerin Teorik Temelleri ve Türkiye Üzerine Genel Bir Değerlendirme, *Ankara Üni. SBF Dergisi* (62/01), 103-116.
- Doğan, A. (2017). *Türkiye’de Siyasal İletişim ve Siyasal Davranış*, Ankara: Nobel Yayınevi.
- Dursun, D. (2006). *Siyaset Bilimi*, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Dursun, D. (2018). *Türkiye’nin Siyasal Hayatı*, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Duverger, M. (1974). *Siyasal Partiler*, İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Gümüş, B. (2011). Siyasal Güçler, B. Dural (Ed.), *Siyaset Bilimi’nde Kuram, Yöntem ve Güncel Yaklaşımlar* içinde (168-210), İstanbul: Kriter Yayınları.
- Gündoğmuş, B. (2014). *Siyasal Tercihler*, İstanbul: İlbey Matbaa.
- Güvenir, M. (1985). Seçim Sistemleri ve Ülkemizdeki Uygulamaları, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, (37/1), 215-250.
- Heywood, A. (2014). *Siyaset*, Ankara: Adres Yayınları.
- Hutchings, V. L., Jefferson, H. J. (2018). The Sociological and Social-Psychological Approaches, J. Fisher vd. (Ed.), *The Routledge Handbook of Elections, Voting and Public Opinion* içinde (21-29), Oxon.
- İba, Ş. (2015). *Siyasi Partiler ve Seçim Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Kahraman, H. B. (2010a). *Türk Siyasetinin Yapısal Analizi-I*, İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Kahraman, H. B. (2010b). *Türk Siyasetinin Yapısal Analizi-II 1920-1960*, İstanbul: Agora Kitaplığı.

- Kalender, A. (2000). *Siyasal İletişim*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Karpat, K. H. (2015). *Türk Siyasi Tarihi*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Keskin, Y. Z. (2012). Demokrat Parti İktidarı ve Günümüze Yansımaları, *Erzincan Üni. SBE Dergisi*, (5/1), 107-130.
- Kışlalı, A. T. (1987). *Siyaset Bilimi*, Ankara: A.Ü. Basın Yayın Yüksekokulu Yayınları No: 9.
- Kışlalı, A. T. (1995). *Siyasal Çatışma ve Uzlaşma*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Kızılloluk, H. (2011). *Seçim Kanunları ve Siyasal Temsil*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Koçak, C. (2005). Siyasal Tarih, S. Akşin (Ed.), *Çağdaş Türkiye Tarihi 1908-1980 4. Cilt* içinde (127-211), İstanbul: Cem Yayınevi.
- Krouwel, A. (2006). Party Organizations, R. S. Katz ve W. J. Crotty (Ed.), *Handbook of Party Politics* içinde (249-269), London: Sage Publications.
- Kuzu, B. (2005). Bugünkü Seçim Sistemimiz ve Bazı Öneriler, A. Küçük, S. Bakan, A. Karadağ (Ed.), *21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye’de Siyasal Hayat C.1* içinde (519-552), İstanbul: Aktüel Yayınları.
- Küçük, A. (2005). Siyasi Partilerin Yasaklanması Meselesi ve Türkiye’de Siyasal Partilere İlişkin Yasaklamalar Rejimi, A. Küçük, S. Bakan, A. Karadağ (Ed.), *21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye’de Siyasal Hayat C.1* içinde (431-492), İstanbul: Aktüel Yayınları.
- Mahmutoğlu, T. B. (2016). Atatürk’süz İlk Seçimler-1939 Genel Seçimlerinde CHP’nin Çalışma ve Propagandalar, *Atatürk Dergisi* (5/1), 38-64.
- Mcallistar, I. (2018). Democratic Theory and Electoral Behavior, J. Fisher vd. (Edt), *The Routledge Handbook of Elections, Voting and Public Opinion* içinde (9-20). Oxon.
- Miş, N. ve HalazD. (2018). 24 Haziran Seçim Sonuçları Analizi. https://setav.org/assets/uploads/2018/07/Analiz_250-24-Haziran-Se%C3%A7im-Sonu%C3%A7lar%C4%B1-Analizi.pdf, (Erişim: 25.12.2020).
- Özbudun, E. (1977). *Siyasal Partiler*, Ankara: Sevinç Matbaası.
- Özçelik, A. (2011). 1960’tan Günümüze Türk Siyasal Hayatı, S. İnan ve E. Haytoğlu (Ed.), *Yakın Dönem Türk Politik Tarihi* içinde (147-184). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Özdemir, H. (2005). Siyasal Tarih, S. Akşin (Ed.), *Çağdaş Türkiye Tarihi 1908-1980 4. Cilt* içinde (227-293). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Özkan, A. (2010). Türkiye’de Seçmenlerin Oy Verme Davranışının Siyasal İletişim Perspektifinden İncelenmesi, E. İnan (Ed.), *Seçenlere ve Seçilenlere Politik Dünya* içinde (211-228), İstanbul: Referans Akademi Yayınları.
- Polat, F. (2010). *Din Siyaset Seçmen*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Sarıbay, A. Y. (2001). *Türkiye’de Demokrasi ve Politik Partiler*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Tekin, Y., Okutan, Ç. (2019). *Türk Siyasal Hayatı*, Ankara: Orion Kitabevi.
- Tokgöz, Z. (1999). *Demokratikleşme Sürecinde Siyasal Partiler*, Ankara: Günce Yayıncılık.
- Turan, İ. (1996). *Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış*, İstanbul: Der Yayınları.
- Üste, R. B. (2016). *Türkiye’de Siyaset*, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Yozgat, F., Zabun, S. (2009). Seçim Sistemleri ve Uygulamaları, *C. Ü. İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, (10/2), 73-91.

**Siyasal Partiler ve Tipolojileri Üzerinden Türkiye’de Genel Seçimlerin Dönemsel
Değerlendirilmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma**

Yücekök, A. N. (1987). *Siyasetin Toplumsal Tabanı*, Ankara: Ankara Üni. SBF Yayınları.
Zürcher E. J. (1995). *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları.

